

Іван Пулюй — видатний український вчений, винахідник X-променів

Рекомендаційний список літератури

«Нема більшого гонору для інтелігентного чоловіка, як берегти свою і національну честь та без нагороди вірно працювати для добра свого народу, щоб забезпечити йому кращу долю».

Іван Пулюй

Іван Павлович Пулюй народився в греко-католицькій родині 2 лютого 1845 року в містечку Гримайлів на Тернопільщині, проте тоді населений пункт належав до Королівства Галичини та Володимирії Австрійської імперії.

Навчаючись у Тернопільській гімназії, Пулюй входив до таємного товариства «Громада», яке мало патріотичний характер.

Іван Пулюй успішно закінчив навчання в Тернопільській гімназії і далі продовжив освітню подорож на факультеті філософії у Відні.

Навчаючись у Греко-католицької духовної семінарії у Відні Іван поєднував навчання з перекладами духовної літератури українською мовою.

У 1865 році заснував товариство українських богословів у Відні.

У 1869 році разом з іншими українськими студентами-«громадівцями» заснував у Відні легальне студентське товариство «Січ», яке об'єднувало українську молодь австрійської столиці (згодом його діяльність високо оцінив Іван Франко). Уклав і видав народною мовою Молитвослов.

На тлі літературної діяльності у 1869 році вперше зустрівся з Пантелеймоном Кулішем (у Відні).

Пізніше, у 1871 році, разом із Пантелеймоном Кулішем та Іваном Нечуй-Левицьким взявся за перший переклад Біблії українською. Тоді вийшли у світ переклади чотирьох Євангелій — від Івана, Луки, Матея та Марка.

Впродовж останнього року навчання в духовній семінарії він відвідував лекції з математики, фізики та астрономії у Віденському університеті. Тоді ж склав на відмінно екзамени з основних університетських математичних курсів.

Науки настільки захопили молодого Пулюя, що він відмовився від майбутньої духовної кар'єри (адже спершу планував стати священиком) і став студентом філософського факультету Віденського університету.

Навчання юнака тривало впродовж 1869—1872 років, а вже в 1872—1874 роках він працював науковцем у фізичній лабораторії професора Віктора фон Лянга.

У певний період після закінчення вузу Іван Пулюй хотів повернутись в Україну, щоб жити й працювати там. Однак у Російській імперії його вважали неблагонадійним і відмовили у працевлаштуванні.

У 1874—1875 роках викладав фізику, механіку та математику у Військово-морській академії у Фіуме (нині Рієка — третє за розмірами місто Хорватії).

Саме тоді молодий винахідник сконструював прилад для вимірювання механічного еквівалента теплоти, який став широко відомим у науковому світі (у 1878 році його відзначили срібною медаллю на Всесвітній виставці в Парижі).

Іван Пулюй мав десятки винаходів, збудував першу в Австро-Угорській імперії електростанцію, винайшов неонове світло, люмінесцентні лампи та найважливіше — Х-промені.

Офіційно відкриття Х-випромінювання приписують німецькому вченому Вільгельму Кондрату Рентгену, який 28 грудня 1895 року опублікував повідомлення «Про новий тип променів». Водночас «лампа Пулюя», що випромінювала Х-промені, була винайдена ще за чотирнадцять років перед тим.

Українець мав необережність показати їх колезі Рентгеніві, за деякий час німець першим опублікував наукову статтю про цей винахід, яким людство користується досі, за що отримав Нобелівську Премію. Пулюй важко пережив це, намагався сконтактувати зі своїм колегою, та той ігнорував його.

Сучасні дослідники зазначають, що авторство X-променів могли приписати Рентгеніві лише тому, що винахід Пулюя не був вчасно задокументований. Першість Пулюя у цих дослідженнях визнавав і видатний фізик Альберт Ейнштейн, який був знайомий із українським вченим.

Іван Пулюй (1845–1918) наочно продемонстрував, що українці можуть робити великі відкриття у сфері точних наук. І водночас, працюючи в наукових осередках поза своєю батьківщиною, залишатися українськими патріотами, трудитися для української справи.

Здавалося, Пулюй, працюючи в європейських наукових центрах, міг би забути про своє українське походження, стати таким собі космополітом. Проте він лишався свідомим українцем. Такою була і його сім'я.

Навчаючись у Тернопільській гімназії, Пулюй входив до таємного товариства «Громада», яке мало патріотичний характер. У Відні, де спочатку студював у греко-католицькій семінарії, а потім в університеті, він став одним із організаторів та активних членів товариства «Січ», яке об'єднувало українську молодь австрійської столиці.

Разом із Пантелеймоном Кулішем та Іваном Нечуєм-Левицьким брав участь у першому повному перекладі Біблії на українську мову, який був опублікований Британським біблійним товариством у 1903 році. Це була значна подія в історії української культури.

Іван Пулюй активно займався громадською діяльністю. Він підтримував ідею відкриття українського університету у Львові. Був членом Наукового товариства Шевченка. Організовував стипендії для українських студентів у Австро-Угорщині. Публікував статті в підтримку української мови.

Вчений прагнув, щоб його нащадки теж зростали українськими патріотами. На літні місяці він спеціально наймав для своїх дітей (їх було в нього шестеро) вчителів української мови.

Пулюя високо цінували. Він був членом різних наукових товариств, отримував нагороди.

У 1916 році йому навіть пропонували стати міністром Австрії, але він відмовився. Хотів зайнятися важливішим — справами у рідному домі.

«Ніхто ж розумний не буде сумніватись, що доля нашого народу лежить не у Відні і не в Петербурзі, але в його таки руках, коли б тільки був розум», наголошував український науковець.

Метою вченого була освіта свого народу, підтримка і вивчення української мови, літератури, історії, адже «Сила і спасення лежать у нас самих: у праці над освітою і добробитом народу».

Не марнуючи часу, Іван Пулюй у 1871 році видає у Відні в перекладі на українську «Молитовник». Зважаючи на пригноблення української мови в Російській імперії, Іван Пулюй хотів видати українською і «Старий завіт», тому що, на його думку, і мовне визволення, і «Вільна Україна означає бастион, безпеку середньоевропейських держав, тому її визволення лежить не тільки в

інтересі цих держав, але і цілої Європи». Не можна відмовити вченому в політичній прозорливості, його візія стала реальністю.

Джерела:

<https://www.radiosvoboda.org/a/30372144.html>

<https://www.rbc.ua/rus/stylar/vidkriv-h-promeni-14-rokiv-rentgena-i-buduvav-1698954999.html>

https://zaxid.net/statti_tag50974/

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейчин, М. Славні та трагічні сторінки історії Наукового товариства імені Шевченка [Текст] / М. Андрейчин // Тернопільський осередок Наукового товариства ім. Шевченка. Збірник праць. Т. 13. Діяльність НТШ на Тернопільщині / відп. ред. М. А. Андрейчин ; ред. тому Е. Бистрицька ; ред. кол. Б. Андрушків [та ін.]. — Тернопіль : Укрмедкнига, 2024. — С. 11—40.
2. Вовк, В. Життя в ім'я науки та України [Текст] : До 175 річчя від дня народження Івана Павловича Пулюя / В. Вовк // Калейдоскоп знаменних дат на 2020 рік : інформ.-бібліогр. матеріали / [уклад.: Ю. Круть, С. Бадрук, В. Вовк, Г. Буркацька]. — Київ, 2019. — С. 17.
3. Застосування технології доповненої реальності для додатку цифрового музею Івана Пулюя [Текст] / Т. Крамар [та ін.] // Тернопільський осередок Наукового товариства ім. Шевченка. Збірник праць. Т. 13. Діяльність НТШ на Тернопільщині / відп. ред. М. А. Андрейчин ; ред. тому Е. Бистрицька ; ред. кол. Б. Андрушків [та ін.]. — Тернопіль : Укрмедкнига, 2024. — С. 552—563.
4. Збожна, О. «Огніско для науки»: внесок вихованців молодіжних товариств у розвиток НТШ (на прикладі наукової і громадської діяльності Івана Пулюя) [Текст] / О. Збожна // Тернопільський осередок Наукового товариства ім. Шевченка. Збірник праць. Т. 13. Діяльність НТШ на Тернопільщині / відп. ред. М. А. Андрейчин ; ред. тому Е. Бистрицька ;

- ред. кол. Б. Андрушків [та ін.]. — Тернопіль : Укрмедкнига, 2024. — С. 246—258.
5. Іван Пулюй: життя в ім'я науки та України [Текст] : бібліографічний покажчик / уклад. Л. Оленич ; ред. О. Раскіна. — Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет імені І. Пулюя, 2010. — 84 с.
6. Іван Пулюй (1845—1918). Листи [Текст] / упоряд. О. М. Збожна. — Тернопіль : Воля, 2007. — 544 с.
7. Іван Пулюй. 1854—1918. Фізик, першовідкривач Х-променів, винахідник, перекладач, громадський діяч [Текст] // Визначні постаті Тернопілля : біографічний збірник / уклад.: О. Бенч, В. Троян. — Київ : Дніпро, 2003. — С. 155—157.
8. Окаринський, В. Землі нинішньої Тернопільщини в Новий час (кінець XVIII ст. — 1914 р.) [Текст] // Тернопільщина. Історія міст і сіл: у 3-х т. / ред. кол. О. Сиротюк [та ін.]. — Тернопіль : ТЗОВ «Тернограф», 2014. — Т. 1 : А—Й. — С. 7.
9. Пиндус, Б. Пулюй Іван Павлович [Текст] / Б. Пиндус, Л. Щербак // Тернопільський енциклопедичний словник : у 4-х т. / редкол. : Г. Яворський [та ін.]. — Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2008. — Т. 3 : П—Я. — С. 156—157.

10. Видатний фізик перекладав Біблію і вигадав конструкцію телефонних станцій [Текст] : [Іван Пулюй — видатний фізик і електротехнік] // Голос України. — 2017. — 17 лют. — С. 10.
11. Гаврилюк, О. Учений-енциклопедист з Гримайлова [Текст] : [Іван Пулюй] / О. Гаврилюк, В. Шумська // Вільне життя плюс. — 2015. — 6 лют. — С. 2.
12. Генік, С. М. Повернення із забуття [Текст] : до 165 річчя з дня народження видатного українського вченого Івана Пулюя / С. М. Генік // Галицький лікарський вісник. — 2010. — № 1. — С. 146—148.
13. Гринів, О. Без України Росія не спроможна на світове панування [Текст] : Пророкував винахідник рентгенівських променів Іван Пулюй ; [аналіз

- публіцистичних статей І. Пулюя] / О. Гринів // *Голос України*. — 2020. — 10 листоп. — С. 14.
14. Два Івани, два українці, які залишили визначальний слід у світовій науці [Текст] : [Іван Горбачевський та Іван Пулюй] // *Медична академія*. — 2024. — 26 квіт. — С. 8.
15. Дідух, В. Світоч української науки та духовності [Текст] : [Іван Пулюй відомий вчений та патріот] / В. Дідух, Ю. Рудяк, О. Багрій-Заяць // *Медична академія*. — 2018. — 10 лют. — С. 11
16. До 100-річчя від дня смерті Івана Пулюя [Текст] / В. Д. Дідух, Ю. А. Рудяк, О. А. Багрій-Заяць, Л. В. Наумова, А. Б. Горкуненко // *Медична освіта*. — 2018. — № 1. — С. 136—140.
17. «Завдяки самостійній Україні було знищено зазіхання Росії на всесвітнє панування» [Текст] : [170 років з дня народження І. Пулюя] // *Урядовий кур'єр*. — 2015. — 31 січ. — С. 9.
18. Збожна, О. «Лампаду одні другим передадуть» [Текст] : до 100-річчя від дня смерті Івана Пулюя / О. Збожна // *Вільне життя плюс*. — 2018. — 23 лют. — С. 3.
19. Збожна, О. Від таємних «Громад» — до легальної «Січі» [Текст] : [І. Пулюй — засновник товариства «Громада» у Тернополі і співзасновник «Січі» у Відні] / О. Збожна // *Літературний Тернопіль*. — 2014. — № 1. — С. 94—100.
20. Збожна, О. Віденські січовики — вірець для української молоді [Текст] : (до 145 річчя заснування у Відні «Академічного товариства «Січ»), [І. Пулюй — кошовий т-ва «Січ»] / О. Збожна // *Вільне життя плюс*. — 2013. — 26 лип. — С. 6.
21. Збожна, О. «Майте віру в свою силу» [Текст] : [до 170-річчя від дня народження Івана Пулюя] / О. Збожна // *Вільне життя плюс*. — 2015. — 30 січ. — С. 3.
22. Збожна, О. «Не за гроші я зробив се, а з щирости...» [Текст] : [І. Пулюй — перекладач Святого Письма] / О. Збожна // *Літературний Тернопіль*. — 2014. — № 3. — С. 99—104.
23. Кралюк, П. Великий українець Іван Пулюй: чи буде гідно відзначено його 175-літній ювілей? [Текст] / П. Кралюк // *Свобода*. — 2020. — 31 січ. — С. 3
24. Левицька, Л. Ще сто років тому Іван Пулюй дав рецепт миру на континенті [Текст] / Л. Левицька // *Голос України*. — 2015. — 7 лют. — С. 15.

25. Мельничук, Б. Молодим — про Івана Пулюя [Текст] / Б. Мельничук // Вільне життя плюс. — 2016. — 29 січ. — С. 6.
26. Савчук, Г. У Гримайлові вшанували винахідника ікс-променів [Текст] : [про Івана Пулюя] / Г. Савчук // Свобода. — 2015. — 13 лют. — С. 4.
27. Черемшинська, Р. Дружба Володимира Гнатюка й Івана Пулюя [Текст] / Р. Черемшинська // Вільне життя плюс. — 2020. — 13 берез. — С. 8.
28. Черемшинський, О. Електротехнік та письменник [Текст] : [170 років від дня народження І. Пулюя] / О. Черемшинський // Вільне життя плюс. — 2015. — 20 лют. — С. 6.
29. Черкаська, Г. Украдена слава [Текст] : [2 лютого виповнилося 173 роки від дня народження І. Пулюя] / Г. Черкаська // Голос України. — 2018. — 8 лют. — С. 9.
30. Чорномидз, М. Ім'ям уродженця Тернопільщини названо планету [Текст] : [Іван Пулюй — визначний український фізик, винахідник Х-променів] / М. Чорномидз // Свобода. — 2021. — 2 черв. — С. 2.
31. Ясній, П. Життя, присвячене науці й Україні [Текст] : [170 років від дня народження І. Пулюя] / П. Ясній // Вільне життя плюс. — 2015. — 4 лют. — С. 7.

*Підготувала Водюк Н. П.
Оновлено 2025 р.*